

Др Ахмедин Лекпек,
Доцент,
Департман за економске науке,
Државни универзитет у Новом Пазару

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАД
10.5937/zrpfm1-41837

UDK: 347.459:336.71:[28-747:336.71
Раd примљен: 25.11.2022.
Раd прихваћен: 29.12.2022.

ОСИГУРАЊЕ ДЕПОЗИТА – КОНВЕНЦИОНАЛНИ И ШЕРИЈАТСКИ ПРИСТУП

Апстракт: Осигурање депозита је постало неодојиви елемент савременог банкарског система, који доприноси сигурности депонената и пословној стабилности банака. У овом раду анализирани су конвенционални и шеријатски приступ осигурању депозита. Циљ рада је да се сагледају одлике конвенционалног и шеријатског приступа осигурању депозита, као и њихове сличности и разлике. На основу анализе поменутих приступа може се закључити да се, сходно функцији коју имају у банкарском систему, исламски модел осигурања депозита, који је креиран у складу са шеријатским принципима, и конвенционални модел осигурања депозита суштински не разликују. Разлика се преваходно огледа у чињеници да конвенционални модел осигурања садржи одређене шеријатски забрањене елементе, који до изражаја долазе у процесу финансирања система осигурања депозита и пласирања расположивог вишка финансијских средстава.

Кључне речи: осигурање депозита, конвенционално банкарство, исламско банкарство, Шеријат, *takaful*, *kafalah bi al ujr*.

* alekpek@np.ac.rs

1. Увод

Банке у процесу финансијског посредовања преузимају на себе терет ризика који некада нису способне да поднесу на адекватан начин, што може резултирати најпре кризом, а напослетку и окончањем њиховог пословања. Криза у пословању индивидуалних банака ретко остаје њихов интерни проблем, већ се, у зависности од њиховог значаја и величине, као и стабилности финансијског система, прелива и на остатак банкарског и финансијског сектора, а коначно захвата и сектор реалне привреде. Да би се заштитили улагачи и кредитори проблематичних банака, а истовремено спречила метастаза њихових пословних проблема на здраво ткиво банкарског система, уведени су бројни регулаторни и заштитни механизми, међу којима је један од најзначајнијих механизам осигурања депозита. Њиме се депонентима гарантује да у случају пословне неспособности банке којој су поверили свој новац, њихови улози неће бити угрожени.

Експанзиван раст који је исламско банкарство остварило за пола века свог постојања наметнуо је потребу решавања бројних регулаторних питања, што је предуслов одрживости овог модела банкарског пословања. Једно од питања је и осигурање депозита. Према мишљењу већине шеријатских стручњака, конвенционално осигурање депозита садржи бројне шеријатски неприхватљиве елементе. Такође, исламске банке своје пословање финансирају прикупљањем депозита који се разликују у односу на конвенционалне депозите, а чију специфичност конвенционално осигурање депозита не препознаје. Сходно наведеном, јавила се потреба за креирањем аутентичног модела осигурања депозита који је прилагођен шеријатским прописима и пословним потребама исламских банака.

У овом раду анализирана су два различита приступа концепцији осигурања депозита, конвенционални и шеријатски. Циљ истраживања је да се сагледају сличности и разлике између конвенционалног и шеријатског модела осигурања депозита. У складу са предметом и циљем истраживања, структура рада је следећа: најпре је представљен конвенционални, а потом и шеријатски приступ осигурању депозита, да би на крају, у закључку био дат резиме ове компаративне анализе.

2. Конвенционални приступ осигурању депозита

У већини савремених финансијских система, банке су носиоци процеса финансијског посредовања, платног промета, управљања ризицима и реализације монетарне политике (García, 1999: 4). Вршећи улогу кључног финансијског посредника, банке омогућавају актерима на финансијском

тржишту да своје трансакције реализују уз ниже трошкове, смањену ризичност и ублажен проблем асиметричне информисаности (детаљније Mishkin, 2006: 29–34). Својим депонентима банке нуде сигурне приносе и високу ликвидност њихових улагања, истовремено улажући у финансијске инструменте знатно ниже ликвидности (наведено према Diamond, Dybvig, 1983: 403). Тиме се банке излажу ризику неликвидности и несолвентности и уколико њима неуспешно управљају, долази најпре до индивидуалних, а потом и системских банкарских криза (наведено према Garcia, 1999: 4). Већ са првим знацима кризе, проблематичне банке могу бити изложене „јуришу на депозите“, односно наглом повлачењу великог износа депозита од стране њихових власника, што убрзава пропаст ових банака јер их приморава да продају своју имовину, често испод тржишних цена, како би дошле до новца неопходног за исплату депозита (наведено према Diamond, Dybvig, 1983: 401). Након сазнања о пословној кризи једне банке, ни остале банке често не остану поштеђене „јуриша на депозите“. Њихови депоненти, услед недовољне информисаности и страха од губитка улога, могу, такође, повући своје улоге (наведено према Calomiris, 1990: 284). То коначно може довести и до пропасти банака чије је пословање било здраво (Demirgüç-Kunt, Kane, 2002: 175).

Да би се заштитили улози депонената проблематичних банака и демотивисали депоненти стабилних банака да повлаче своје улоге услед неоправданог страха, уведен је механизам осигурања депозита. „Осигурање депозита представља институционални аранжман који пружа осигурање депонентима у случају пропадања банке“ (Ji, Bian, Huang, 2018: 268). Захваљујући овом аранжману, омогућено је ефикасно управљање проблемом „јуриша на депозите“ и нормално функционисање банкарског система (наведено према Diamond & Dybvig, 1983: 404). О значају осигурања депозита за очување стабилности банкарског система говори и то да је поменути аранжман уврштен у сет најбољих пракси које Међународни монетарни фонд препоручује земљама у развоју (Anginer, Demirguc-Kunt, Zhu, 2014: 320). Пракса осигурања депозита започета је у XIX веку у Сједињеним Америчким Државама (Thies, Gerlowski, 1988: 678). Према подацима Међународне асоцијације осигураваача депозита (International Association of Deposit Insurers – IADI), у 2019. години осигурање депозита је постојало у институционализованом облику у 145 законодавстава¹.

Циљеви које различита законодавства желе постићи помоћу механизма осигурања депозита углавном се тичу „заштите малих депонената,

1 Пракса осигурања депозита у Републици Србији уређена је Законом о осигурању депозита. Осигурање депозита је у надлежности Агенције за осигурање депозита, која делује у складу са одредбама Закона о Агенцији за осигурање депозита.

разјашњавања правила по којима функционишу здраве депозитне институције и према којима ће пропале институције бити затворене или на други начин њихова ситуација решена, и помоћи у стабилизацији финансијског система успостављањем структуре која ће подстицати добру банкарску праксу“ (García, 1999: 5). Осим наведених циљева чије је остварење од јавног интереса, механизам осигурања депозита се неретко развија и под утицајем приватних интереса, превасходно интереса појединих финансијски моћних група које користе свој утицај на доносиоце одлука, како би подстакли доношење по њих корисних законских решења (наведено према Demirgüç-Kunt, Kane, Laeven, 2008: 408). Имплементација механизма осигурања депозита углавном је последица притиска међународних и наднационалних финансијских институција и удружења, финансијских криза, значајне заступљености ризичних банака у банкарском систему, али и демократичности земље која овај механизам усваја (наведено према Ибид: 435).

Приликом анализе конкретне праксе осигурања депозита, неопходно је сагледати њене детерминанте (наведено према Hoelscher, Taylor, Klueh, 2006): примењени модел осигурања, ширину овлашћења осигуравача депозита, чланство у систему осигурања депозита, обухват покрића, начин финансирања и аутономију и контролу рада осигуравача депозита. *Прво*, треба одредити да ли је у питању експлицитни или имплицитни модел осигурања депозита (објашњено према Ибид: 2). Експлицитно осигурање депозита подразумева постојање законом уређеног механизма заштите права депонената и обавеза државе и банкарског система према депонентима у случају да банке којима су улози поверени нису у стању да их исплате. Имплицитно осигурање депозита пак не нуди депонентима *ex ante* дефинисане програме заштите у случају пропасти њихових банака, већ се о начину остварења њихових права, као и права осталих кредитора, разговара тек након пропасти банака којима су поверили новац.

Друго, треба одредити ширину овлашћења институције којој је поверено управљање механизмом осигурања депозита. Овлашћења додељена поменутиим институцијама могу бити уска, у виду „управљања фондом и измиривања обавеза према депонентима из средстава фонда“, и широка, која укључују право надзора над пословањем банака, али и управљања процесом санације, продаје или ликвидације проблематичних банака (García, 1999: 22). Шира овлашћена углавном се дају државним институцијама осигурања депозита, док су овлашћења приватно вођених система осигурања депозита, иако често ефикаснијих (наведено према Calomiris, 1990: 285), знатно ужа (García, 1999: 22).

Треће, кад је у питању чланство у систему осигурања депозита, неопходно је одредити да ли је чланство обавезно или добровољно и на које институције се та обавеза односи. Пракса је показала да је боље применити модел обавезног чланства због јачања финансијске базе осигуравајућег фонда и због вероватног изостајања нискоризичних банака из поменутог система у случају када је учешће добровољно (Demirgüç-Kunt, Kane, 2002: 193). Обавезом осигурања депозита, зависно од ширине обухвата, могу бити обухваћене банке у домаћем власништву, банке у страном власништву и небанкарске депозитне институције (детаљније Hoelscher, Taylor, Klueh, 2006: 11–13).

Четврто, покриће депозита осигурањем може бити ограничено новчаним износом по депозиту или по депоненту, уз могућност да поједини депоненти не буду обухваћени заштитом коју осигурање депозита нуди (наведено према Demirgüç-Kunt, Kane, Laeven, 2008: 410). Ретке земље обезбеђују пуну покривеност осигурањем свих депозита (наведено према Demirgüç-Kunt, Kane, 2002: 178). Висина покрића у већини случајева се одређује множењем бруто друштвеног производа *per capita* одређеним пондером, који се креће у распону 0–10 (наведено према Hoelscher, Taylor, Klueh, 2006: 14). Притом, осигурањем су превасходно заштићени мали депоненти, покривеност депозита великих депонената је углавном ограничена, док депозите државе, власника и менаџера банака, као и међубанкарске депозите осигурање најчешће не покрива (Ибид: 16–19).

Пето, приликом одабира начина финансирања система осигурања депозита неопходно је одредити да ли ће финансирање бити *ex ante*, код којег се унапред формира фонд за исплату улога депонентима пропалих банака, или *ex post*, где се новац за те сврхе прикупља тек након пропасти банке или банака; да ли ће премија осигурања депозита бити одређена паушално или у складу са ризичношћу појединачних банака; и да ли ће се евентуални недостатак средстава у фонду за осигурање депозита покрити задуживањем фонда или додатним уплатама осигураних банака (наведено према Hoelscher, Taylor, Klueh, 2006: 19–23).

Шесто, прописима који регулишу функционисање система осигурања депозита одређује се и степен аутономије у раду осигуравача депозита, као и механизми надзора над његовим радом. Осигуравачи депозита морају бити заштићени од притисака политичара и банкара, али истовремено јавности одговорни за своје деловање (García, 1999: 23). То се постиже дефинисањем улоге и надлежности осигуравача, као и нивоа заштите који се учесницима у систему осигурања депозита пружа (наведено према Hoelscher, Taylor, Klueh, 2006: 24). О свом раду институција која има улогу

осигуравача депозита у одређеном банкарском систему, има обавезу да кроз подношење извештаја о раду периодично обавештава контролне органе, превасходно парламент, али и ширу јавност, чија је упознатост са радом ове институције и значајем система осигурања депозита изузетно битна (наведено према Garcia, 1999: 23; Hoelscher, Taylor, Klueh, 2006: 24).

С друге стране, не треба заборавити ни потенцијално веома негативне последице које осигурање депозита може изазвати. Пружањем заштите од губитка улога, осигурање депозита демотивише депоненте да спроводе активан надзор над пословањем банака, што изазива појаву проблема моралног хазарда у виду ангажовања банака у уносним, али истовремено и веома ризичним пословима (наведено према Thies, Gerlowski, 1988: 677). Услед тога, осигурање депозита престаје бити фактор стабилности и постаје генератор криза банкарског система (наведено према Demirgüç-Kunt, Detragiache, 2002: 1378). Један од начина за ублажавање проблема моралног хазарда је да се имућни депоненти само делимично заштите или да им се заштита ни не пружа, услед чега ће они бити снажно мотивисани да надзиру и дисциплинују банку у којој штеде (наведено према Garcia, 1999: 18; Demirgüç-Kunt, Kane, 2002: 192). Примарно решење је, ипак, успостављање ефикасног правног система и надзора над банкарским сектором, без којих осигурање депозита „не само да не помаже, већ постаје и препрека стабилности и развоју финансијског система“ (Cull, Senbet, Sorge, 2005: 73).

Изазови ефикасне примене осигурања депозита постају још сложенији у случају наднационалних система осигурања депозита. У прилог томе сведочи чињеница да је Европска унија била приморана да након два недовољно успешна покушаја усклађивања праксе осигурања депозита путем Директива о систему за осигурање депозита донетих 1994. (Directive 94/19/EC) и 2009. године (Directive 2009/14/EC), коначно 2014. године усвоји и трећу Директиву (Directive 14/49/EU), с циљем успостављања јединственог, одрживог и ефикасног система осигурања депозита на нивоу Уније (деталније Тошић, 2019).

3. Шеријатски приступ осигурању депозита

Шеријатска исправност исламског осигурања депозита превасходно се процењује на основу тога да ли овај аранжман доприноси општем добру и да ли је усклађен са јавним интересом (Al-Ja'Fari, Walker, 2011: 21). С обзиром на то да је у питању аранжман који штити депоненте исламских банака од губитка улога у случају када њихове банке нису у стању да те улоге исплате (Islamic Deposit Insurance Group, 2010: 2), чиме доприноси

јачању поверења депонената, као и стабилности и конкурентности исламских депозита и исламских банака (наведено према Wilson, 2016: 5), може се закључити да исламско осигурање депозита испуњава поменуте критеријуме шеријатске прихватљивости (наведено према Islamic Deposit Insurance Group, 2010: 5).

Сходно чињеници да обављају исту економску и друштвену функцију, улоге исламског и конвенционалног осигурања депозита се суштински не разликују (наведено према Abubakar *et al.*, 2016: 94). Ипак, конвенционално осигурање депозита садржи одређене шеријатски забрањене елементе због којих се не може у изворном облику применити у исламском банкарству. Први такав елемент је камата, у шеријатском праву позната као *riba*. Према мишљењу шеријатских стручњака, камата се јавља због праксе да се код „осигурања депозита размењује новац за новац у различитим износима² и у различито време“ (Islamic Deposit Insurance Group, 2010: 8). Камата се јавља и код инвестирања расположивог вишка средстава од стране осигуравача депозита, које се углавном реализује куповином каматоносних финансијских инструмената (наведено према Islamic Deposit Insurance Group, 2010: 8; Jaffer *et. al.*, 2010: 7; Hussain, Pasha, 2011: 26).

Други шеријатски забрањен елемент који је садржан у конвенционалном осигурању депозита је *gagar*, који се огледа у томе да банке плаћају премију као накнаду за услугу исплате улога депонентима у случају пропасти банке, при чему је неизвесно да ли ће поменута услуга икада бити пружена (упор. El-Qalqili, 2017: 33). Трећи елемент је *maysir*, који се односи на спекулацију или коцкање, и чије присуство код конвенционалног осигурања депозита се огледа у томе да се уплатом релативно малог износа премије стиче могућност наплате далеко већег износа у виду исплаћених улога у случају пропасти банке чији су депозити осигурани (упор. Jaffer *et. al.*, 2010: 7). Ипак, међу практичарима исламског осигурања депозита преовладава мишљење да је овај став неодржив, јер реализацијом осигураног случаја, односно пропашћу осигуране банке, ниједна страна у овом аранжману не остварује корист која би се могла узети као основа постојања *maysira* (наведено према Islamic Deposit Insurance Group, 2010: 9).

Анализа исламског осигурања депозита треба да се заснива на сагледавању његових детерминанти: управљања, финансирања, третмана појединих врста депозита и инвестирања расположивог вишка финансијских средстава. Исламским осигурањем депозита може бити управљано од

2 Тиче се праксе да се релативно мали износ премије потенцијално размењује за велики износ који осигуравач депозита треба да исплати ако се деси пропаст банке чији су депозити осигурани.

стране државе, од стране учесника у процесу осигурања депозита на основу шеријатског уговора и комбинованим учешћем поменутих актера (Ибид: 12).

Финансирање исламског осигурања депозита треба да се спроводи у складу са шеријатским принципима, у смислу начина на који се новац прикупља и уговора који то прикупљање прате (наведено према Lahsasna, 2016: 16). Према начину финансирања, постоје два модела исламског осигурања депозита: *takaful* и *kafalah bi al ujr* (Ибид). Код *takaful* модела, осигурање депозита се финансира по принципима *tabarru'*, који се односи на обавезу осигураника – банака, да уплаћују доприносе у фонд осигурања, и *ta'awun*, који се тиче обавезе осигураних банака да солидарно снесе губитке који могу настати у случају пропасти неке од њих (Ибид: 17). Сходно наведеним принципима, код *takaful* модела не постоји класични осигуравач, већ *takaful* оператор чија је улога да савесно управља *takaful* фондом за накнаду у виду провизије, код *wakalah* модела, или удела у добити од инвестиција фонда, код *mudarabah* модела (детаљније Wahab, Lewis, Hassan, 2007; Akhter, 2010; Jaffer *et. al.*, 2010; Sadeghi, 2010; Kettell, 2011; Htay, Zaharin, 2012; Cheikh, 2013; Kassim, Odierno, Patel, 2013; Hadžić, 2014; Tahira, Arshad, 2014; Lekpek, Ibrović, 2021). Стога, власници *takaful* фонда и носиоци права на вишак након покрића губитака, као и права на евентуално учешће у ликвидационој маси фонда³ су сами осигураници, у овом случају банке (наведено према Namisu, Hassan, 2017: 20).

Код *kafalah bi al ujr* модела постоји класични осигуравач депозита који наплаћује премију од осигураних банака, а заузврат гарантује исплату депозита осигураних банака у случају њихове пропасти, из фонда чији је сам власник (наведено према Lahsasna, 2016: 18). По питању права осигуравача депозита да наплаћује премије осигурања постоје два мишљења шеријатских стручњака (наведено према Islamic Deposit Insurance Group, 2010: 13; Abubakar *et al.*, 2016: 95; Namisu, Hassan, 2017: 21; Noor, Haron, 2018: 139–144). Према првом мишљењу, које је већински заступљено, платилац премије заузврат не добија конкретну услугу или производ, већ само обећање о покрићу губитака. Стога, осигурање, односно гаранција која се у оквиру њега пружа, не може бити комерцијална трансакција каквом је наплата премије чини. Гаранција се може пружити без накнаде, као дело добре воље, или уз накнаду за покриће стварних трошкова пружања гаранције. Заступници другог мишљења пак сматрају да постоји шеријатско утемељење права осигуравача да буде награђен за услугу коју

3 У Јордану остатак ликвидационе масе *takaful* фонда, након измирења обавеза, не припада осигураним банкама, већ националном фонду за *zekat* (верски порез, прим. аут.) (наведено према Namisu, Hassan, 2017: 20).

нуди и своје мишљење заснивају на аналогiji са шеријатски дозвољеним правом на накнаду за чињење појединих добрих дела.

Трећа битна детерминанта исламског осигурања депозита је третман различитих врста исламских депозита. Исламски банкарски депозити се деле на трансакционе (*wadiah*) и инвестиционе (Al-Ja'Fari, Walker, 2011: 21). Код трансакционих депозита, исламска банка преузима обавезу да по налогу депонента у сваком тренутку исплати на овај начин депонован новац, без обавезе исплате приноса (наведено према Hamisu, Hassan, 2017: 22). У овом случају је између исламске банке и депонента успостављен дужничко-поверилачки однос, у шеријатској терминологији познат као *yad dhamanah*, при чему је осигурање по овом основу прикупљених депозита шеријатски дозвољено (наведено према Fendi, 2020: 133–134, 136–137).

Власници инвестиционих депозита пак се могу сматрати „квази-акционарима“, јер, с једне стране, попут акционара имају право на удео у добити исламске банке, без гарантованог приноса, али, с друге стране, немају право управљања исламском банком (наведено према Aysan *et al.*, 2015: 2, 3; Namza, 2016: 32). Право инвестиционих депонената на удео у добити и обавеза подношења губитка у складу су са шеријатским принципима *al kharaj bel dhaman* и *al ghunm bel ghurm* (наведено према Fendi, 2020: 134). Сходно шеријатским принципима, улагач који остварује право на принос мора поднети и ризик неуспеха, па стога није шеријатски прихватљиво да исламска банка осигура инвестиционе депозите (наведено према Hamisu, Hassan, 2017: 22; Fendi, 2020: 139). Осигурање инвестиционих депозита је могуће само о трошку самих инвестиционих депонената (наведено према Abubakar *et al.*, 2016: 94). Постоји и став да се инвестициони депозити не могу посматрати као целина, већ треба посебно третирати ограничене и неограничене инвестиционе депозите⁴. Према овом ставу, неограничени инвестициони депозити треба да се третирају као класични депозити и, сходно томе, они могу бити осигурани, док ограничене депозите треба третирати као инвестиције и не покривати их осигурањем (наведено према Wilson, 2016: 3).

С друге стране, поједини практичари исламског осигурања депозита окупљени у *Групи за исламско осигурање депозита* (енг. Islamic Deposit Insurance Group) сматрају да је осигурање инвестиционих депозита шеријатски оправдано. У прилог таквом ставу, они наводе да постоји разлика између гарантовања приноса власницима инвестиционих депозита од

⁴ Ограничени инвестициони депозити се улажу у унапред познат пројекат по избору самих депонената, што није случај са неограниченим инвестиционим депозитима (детаљније Van Greuning, Iqbal, 2008: 193–196).

стране исламске банке у нормалним условима, што је неприхватљиво, и гарантовања исплате депозита од стране осигураваача депозита у случају пропасти исламске банке, и указују на значај заштите инвестиционих депонената за стабилност исламског финансијског система (наведено према Wilson, 2016: 2; Hamisu, Hassan, 2017: 22).

Ипак, евентуални изостанак експлицитног осигурања инвестиционих депозита је више него компензован имплицитним осигурањем које власницима инвестиционих депозита исламске банке неретко пружају. Власници инвестиционих депозита су свесни значаја њихових улога за финансирање исламске банке, па своје незадовољство приносом који им исламске банке нуде лако могу манифестовати кроз повлачење својих улога, што им даје суштинску моћ да утичу на одлуке банке (наведено према Aysan *et. al.*, 2017: 260). Да би спречиле одлив инвестиционих депозита, исламске банке често формирају посебне резерве за изравнавање приноса на инвестиционе депозите, које се делом попуњавају умањењем исплата акционарима (Hamza, 2016: 34). Ова пракса је проблематична из најмање два разлога (наведено према Ибид): *прво*, упитна је њена шеријатска прихватљивост јер се суштински брише разлика између конвенционалног и шеријатског приступа осигурању депозита, и *друго*, ствара се основа за конфликт између акционара исламске банке и инвестиционих депонената.

На крају, приликом инвестирања средстава фонда исламског осигурања депозита неопходно је следити шеријатске принципе, у смислу елиминасања камате, претеране неизвесности и шпекулације из процеса инвестирања, и улагања искључиво у шеријатски прихватљиве финансијске инструменте (наведено према Lahsasna, 2016: 21).

4. Закључак

Осигурање депозита је препознато од стране међународних мултилатералних финансијских институција и националних регулатора као неопходан елемент банкарског система. Током последњих неколико година, овај механизам се показао као битан фактор стабилизације банкарског пословања, јер пружа неопходну сигурност депонентима и јача поверење у банкарски систем, због чега су панична и масовна повлачења депозита за већину земаља веома ретка појава.

Конвенционално осигурање депозита има традицију дугу скоро два века, током којих се овај модел осигурања депозита профилисао и издвојиле су се кључне детерминанте на основу којих се пракса конвенционалног осигурања депозита у различитим банкарским системима може посматрати. Полазећи од њих, може се сагледати да ли је осигурање

депозита у одређеној земљи *експлицитно*, у смислу институционализације овог механизма, или *имплицитно*; да ли системом осигурања депозита *управља држава или приватни сектор*; да ли осигуравач депозита *само управља фондом осигурања депозита* или *има шира извршна овлашћења*; да ли је учешће у систему осигурања депозита *ствар избора* банака и одабраних депозитних институција или је у питању *обавеза*; који је *ниво покривености депозита* и *по којем критеријуму се тај ниво одређује*; да ли се фонд осигурања депозита формира *ex ante*, односно пре пропасти банке или банака, или *ex post*, након што се пропаст деси; и који је *ниво аутономије и обавеза* институције која има улогу осигуравача депозита. Пракса је, ипак, показала да осигурање депозита није *rapasea* за проблеме банкарског сектора. Напротив, може бити и значајан генератор криза, уколико регулаторни органи не надоместе јаз у надзору над пословањем банака који настаје услед демотивисаности власника осигураних депозита да надзиру пословање банака код којих су депоновали новац.

Концепција осигурања депозита је сама по себи шеријатски прихватљива јер доприноси општем добру. Ипак, конвенционално осигурање депозита садржи шеријатски забрањене елементе као што су камата, *garar*, а по некима и *maysir*, па се стога без одређених модификација не може применити у исламском банкарству. Исламско осигурање депозита, којим се управља у складу са шеријатским принципима, према начину финансирања се јавља у два облика: *takaful*, код којег се финансирање заснива на наплати доприноса, и *kafalah bi al ujr*, код којег су премије основа финансирања, због чега се доводи у питање шеријатска исправност овог модела. Исламске банке се финансирају на бази две врсте депозита: *транзакционих депозита*, чије је осигурање шеријатски дозвољено, и *инвестиционих депозита*, за које већина шеријатских стручњака сматра да не могу бити покривени осигурањем. Ипак, значај инвестиционих депозита као извора финансирања подстиче исламске банке да њиховим власницима пружају имплицитно осигурање, притом користећи проблематичне методе чија је шеријатска ваљаност упитна.

Исламско осигурање депозита је релативно нова финансијска пракса. Стога, проучавање праксе конвенционалног осигурања депозита, и успеха и промашаја који су остварени у процесу коришћења овог механизма, може бити веома корисно за имплементаторе исламског осигурања депозита, али и регулаторна тела и шеријатске стручњаке приликом изналажења оптималних решења за ефикасну примену механизма исламског осигурања депозита у пракси. Будућа истраживања исламског осигурања депозита треба да се усмере на анализу примене овог финансијског аранжмана у пракси, да би се сагледали постигнути резултати и уочила евентуална

одступања од шеријатских принципа. Познавање шеријатског приступа осигурању депозита може бити веома корисно и креаторима законских решења у земљама које желе да привуку исламске банке у свој финансијски систем.

Литература и извори

Abubakar, Y. S., Olorogun, L., Ogunbado, A. F., Ahmed, U. (2016). Concept of Deposit Insurance: A Comparative Study between Conventional System and Shariah. *IOSR Journal of Business and Management*. 18 (10). 90–97.

Akhter, W. (2010). Takaful Models and Global Practices. *MPRA Paper No. 40010*. Dostupno na: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/40010/1/MPRA_paper_40010.pdf (6. 11. 2022).

Al-Ja'Fari, M., Walker, D. (2011). *Deposit insurance in the MENA region*. The World Bank.

Anginer, D., Demirguc-Kunt, A., Zhu, M. (2014). How does deposit insurance affect bank risk? Evidence from the recent crisis. *Journal of Banking & Finance*. 48. 312–321.

Aysan, A. F., Disli, M., Ozturk, H., Turhan, I. M. (2015). Are Islamic banks subject to depositor discipline?. *The Singapore Economic Review*. 60 (1). 1550007.

Aysan, A. F., Disli, M., Duygun, M., Ozturk, H. (2017). Islamic banks, deposit insurance reform, and market discipline: evidence from a natural framework. *Journal of Financial Services Research*. 51 (2). 257–282.

Calomiris, C. W. (1990). Is deposit insurance necessary? A historical perspective. *The Journal of Economic History*. 50 (2). 283–295.

Cheikh, B. (2013). Abstract to Islamic Insurance (Takaful). *Insurance and Risk Management*. 81 (3–4). 291–304.

Cull, R., Senbet, L. W., Sorge, M. (2005). Deposit insurance and financial development. *Journal of Money, Credit and Banking*. 37 (1). 43–82.

Demirgüç-Kunt, A., Detragiache, E. (2002). Does deposit insurance increase banking system stability? An empirical investigation. *Journal of monetary economics*. 49 (7). 1373–1406.

Demirgüç-Kunt, A., Kane, E. J. (2002). Deposit insurance around the globe: where does it work?. *Journal of Economic Perspectives*. 16 (2). 175–195.

Demirgüç-Kunt, A., Kane, E. J., Laeven, L. (2008). Determinants of deposit-insurance adoption and design. *Journal of Financial Intermediation*. 17 (3). 407–438.

Diamond, D. W., Dybvig, P. H. (1983). Bank runs, deposit insurance, and liquidity. *Journal of political economy*. 91 (3). 401–419.

El-Qalqili, J. (2017). Takaful – Foundations and Standardization of Islamic Insurance. *Electronic Journal of Islamic and Middle Eastern Law (EJIMEL)*. 5. 29–54.

EU. (1994). Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes. *Official Journal of the European Communities*. 135. 5–14.

EU. (2009). Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2009 amending Directive 94/19/EC on deposit-guarantee schemes as regards the coverage level and the pay-out delay. *Official Journal of the European Union*. 68. 3–7.

EU. (2014). Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes. *Official Journal of the European Union*. 173. 149–178.

Fendi, U. A. (2020). Toward Islamic deposit insurance model. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*. 11 (1). 130–151.

Garcia, M. G. (1999). *Deposit insurance: A survey of actual and best practices*. International Monetary Fund. Dostupno na: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/1999/054/article-A001-en.xml> (23. 10. 2022).

Hadžić, F. (2014). *Islamsko finansijsko tržište*. Sarajevo: European Association for Islamic Economy, Banking and Finance.

Hamisu, S., Hassan, R. (2017). Depositors Protection Scheme: Appraisal of Islamic Banks Participation in Deposit insurance System. *Journal of Islamic Banking and Finance*. 5 (1). 15–25.

Hamza, H. (2016). Does investment deposit return in Islamic banks reflect PLS principle?. *Borsa Istanbul Review*. 16 (1): 32–42.

Hoelscher, D. S., Taylor, M. W., Klueh, U. H. (2006). *The Design and Implementation of Deposit Insurance Systems*. International Monetary Fund.

Htay, S. N. N., Zaharin, H. R. (2012). Critical Analysis on the Choice of Takaful (Islamic Insurance) Operating Models in Malaysia. *World Journal of Social Sciences*. 2 (2). 112–127.

Hussain, M. M., Pasha, A. T. (2011). Conceptual and Operational Differences between General Takaful and Conventional Insurance. *Australian Journal of Business and Management Research*. 1 (8). 23–28.

International Association of Deposit Insurers – IADI. Deposit Insurance Systems. Dostupno na: <https://www.iadi.org/en/about-iadi/deposit-insurance-systems/> (4. 11. 2022).

Islamic Deposit Insurance Group of the International Association of Deposit Insurers. (2010). *Deposit Insurance from the Shariah Perspective*. International Association of Deposit Insurers. Dostupno na: [https://www.iadi.org/en/assets/File/Papers/Approved%20Research%20-%20Discussion%20Papers/DP-DI_From_Shariah_Perspective_\(Final\)_Sep2011_to_IADI.pdf](https://www.iadi.org/en/assets/File/Papers/Approved%20Research%20-%20Discussion%20Papers/DP-DI_From_Shariah_Perspective_(Final)_Sep2011_to_IADI.pdf) (28. 10. 2022).

Jaffer, S., Ismail, F., Noor, J., Unwin, L., Ajayi, D. (2010). *Takaful (Islamic Insurance): Concept, Challenges, and Opportunities*. Milliman Research Report.

Ji, Y., Bian, W., Huang, Y. (2018). Deposit insurance, bank exit, and spillover effects. *Journal of Banking & Finance*. 96. 268–276.

Kassim, Z. A. M., Odierno, H. S., Patel, S. (2013). Hybrid Insurance Structures: Reciprocals, Hybrid Insurers and Takaful. In: Gönülal, S. O. (ed.). *Takaful and Mutual Insurance Alternative Approaches to Managing Risks*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank. 67–81.

Kettell, B. (2011). *Introduction to Islamic banking and finance*. John Wiley & Sons.

Lahsasna, A. (2016). Sources and Management of Funds for Islamic Deposit Insurance System (IDIS): An Evaluation of the Existing Models and Proposal for New Structures. In: Grace Ing, P., Osman, Z., Mohidin, R., Marzuki, K. M., Rahim, D. A. A., Mahmud, R., Janin, Y. (eds.). *Proceedings of the 7th International Borneo Business Conference „Conquering New Height in Business and Economics“*. Sabah, Malaysia: Universiti Malaysia Sabah. 13–27.

Lekpek, A., Ibrović, S. (2021). Tekaful osiguranje u teoriji i praksi/Takaful insurance in theory and practice. *Bankarstvo*. 50 (1). 108–133.

Mishkin, F. S. (2006). *Monetarna ekonomija, bankarstvo i finansijska tržišta*. Beograd: Data Status.

Noor, A. M., Haron, M. N. (2018). A Review of Shariah Principle Applied for Takaful Benefits Protection Scheme and Its Application by Malaysian Deposit Insurance Cooperation (PIDM). *Al-Shajarah: Journal of the International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC)*. (Special Issue: Islamic Banking and Finance). 135–147.

Sadeghi, M. (2010). The Evolution of Islamic Insurance – Takaful: A Literature Survey. *Insurance Markets and Companies: Analyses and Actuarial Computations*. 1 (2). 100–107.

Tahira, H., Arshad, Z. (2014). Comparative performance of Islamic and Conventional Insurance Companies in Pakistan. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*. 16 (6). 33–45.

Thies, C. F., Gerlowski, D. A. (1988). Deposit insurance: A history of failure. *Cato Journal*. 8 (3). 677–693.

Tošić, I. (2019). Razvoj sistema osiguranja depozita na nivou Evropske unije – izazovi i preporuke za unapređenje sistema. *Strani pravni život*. 63 (2). 57–69.

Van Greuning, H., Iqbal, Z. (2008). *Risk Analysis for Islamic Banks*. Washington D.C.: The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank.

Wahab, A. R. A., Lewis, M. K., Hassan, M. K. (2007). Islamic Takaful: Business Models, Shariah Concerns, and Proposed Solutions. *Thunderbird International Business Review*. 49 (3). 371–396.

Wilson, R. (2016). Deposit insurance in Islamic banking. *Middle East Insights: Islamic Finance Special*. Middle East Institute. National University of Singapore. Dostupno na: <https://ikr.inceif.org/handle/INCEIF/2533> (28. 10. 2022).

Закон о Агенцији за осигурање депозита. *Службени гласник РС*. бр. 14/15, 51/17.

Закон о осигурању депозита. *Службени гласник РС*. бр. 14/15, 51/17, 73/19.

Ahmedin Lekpek, PhD,
*Assistant Professor,
State University in Novi Pazar,
Department of Economic Science*

DEPOSIT INSURANCE : CONVENTIONAL AND SHARIAH APPROACH

Summary

Deposit insurance has become an integral element of the modern banking system, which contributes to the safety of depositors and the business stability of banks. This paper analyzes the conventional and Shariah approach to deposit insurance. The paper aims to consider the features of the conventional and Shariah approach to deposit insurance, including their similarities and differences. Based on the analysis of the mentioned approaches and considering their functions in the banking system, it can be concluded that the Islamic deposit insurance model, created in accordance with Shariah principles, and the conventional deposit insurance model do not differ significantly. The difference is primarily reflected in the fact that the conventional insurance model contains certain Shariah-prohibited elements, which come to the fore in financing the deposit insurance system and investing available surplus funds.

Keywords: *deposit insurance, conventional banking, Islamic banking, Shariah, takaful, kafalah bi al ujr.*